

تحلیل و اولویت بندی بررسی کیفیت زندگی محلات شهری (مطالعه موردی: شهر جویبار)

صدیقه لطفی - استاد گروه جغرافیا، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران

محبوبه کوچک‌زاده - دانش آموخته کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران

زلیخا خیرخواه - دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران

امیر اشنویی^۱ - دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه تهران، تهران، ایران

تاریخ پذیرش: ۹۳/۱۲/۲۵

تاریخ دریافت: ۹۳/۰۶/۰۶

چکیده

کیفیت زندگی، به دلیل گسترش روند صنعتی شدن و پیشرفت فناوری که توجه به بعد کمی زندگی انسان را مد نظر قرار می‌دهد و همچنین به دنبال غفلت از جنبه‌های کیفی زندگی انسان، طی چند دهه‌ی گذشته در کشور های غربی مورد توجه اندیشمندان و متفکران علوم انسانی قرار گرفت. هدف از پژوهش حاضر بررسی و مقایسه‌ی کیفیت زندگی محلات شهر جویبار در قالب سه بعد اجتماعی، اقتصادی و کالبدی و ۱۷ شاخص که از طریق مدل آنتروپی شانون انجام شده است. در این راستا، برای رفع اختلاف مقیاس شاخص‌ها و محاسبه شاخص ترکیبی از روش استاندارد کردن استفاده شده است و همچنین تاپسیس به عنوان روش تصمیم‌گیری چند شاخصه‌ای در این تحقیق مورد استفاده قرار گرفته است و نتیجه‌ای که از این پژوهش به دست آمده این است که محلات ۱۰ گانه‌ی شهر جویبار از نظر این شاخص‌ها در سه گروه کم برخوردار، نیمه برخوردار، برخوردار تقسیم شده‌اند. در شهر جویبار محلات بالامحله، تازه‌آباد کم‌برخوردار (محروم) و محلات حیدرآباد، جوان محله، باغبان محله، شهرک سپاه در گروه نیمه برخوردار و محلات کلاگر محله، سراج کلا، کردمحله، فقیه محله در طبقه‌ی برخوردار قرار می‌گیرند و در پایان کار با استفاده از نرم افزار GIS نقشه‌ی مربوط به هر کدام از این سطوح ترسیم شده است.

واژه‌گان کلیدی: اولویت بندی، کیفیت زندگی، محلات شهری، تاپسیس، جویبار.

۱. مقدمه

یکی از مهم‌ترین اهداف مدیریت شهری دستیابی ساکنین به کیفیت زندگی مناسب و پایدار است^۱. کیفیت زندگی شهری از جمله مسائل مهمی است که با گسترش همه‌جانبه فناوری و فرآیند صنعتی شدن در کشورهای غربی مورد توجه اندیشمندان قرار گرفت. در حقیقت همگام با افزایش جمعیت، شهرنشینی و تمرکز صنایع، سرمایه‌ها، امکانات و خدمات شهری رشد کرده و شهرهای بزرگ به کلان‌شهرهای کنونی تبدیل شده‌اند و مشکلات دشوار و پیچیده پدید آمد (خوراسگانی و کیانپور، ۱۳۸۷: ۵۸). براین اساس شهر قابل زندگی، شهری است که موانع و مشکلات عمده‌ای در زندگی شهری فراروی شهروندان وجود نداشته باشد. رفع موانع و مشکلات موجود در شهرها باید بر دو اصل استوار گردد که این دو اصل عبارتند از: رعایت اصول زیست محیطی و ارائه خدمات عمومی. اصول زیست محیطی در ارتقای کیفیت زندگی شهرها، مهار و کنترل آلاینده‌ها و آثار مخرب اکولوژیک آن‌هاست، در حالی که ارائه خدمات عمومی براساس دسترسی شهروندان به منابع و امکانات محاسبه می‌شود (موسوی، بی تا: ۴۱). بنابراین توجه به کیفیت زندگی شهری موضوعی است که اهمیت بسیاری برای مسئولان شهری دارد و آنان سعی کرده‌اند مؤلفه‌های کیفیت زندگی را در نقاط شهری و سطح محله‌ها اجرا کنند تا این امکان برای شهروندان فراهم شود که زندگی مطلوب را در محیطی آرام و امن تجربه کنند.

شهرستان جویبار در سال ۱۳۷۶ از قائم شهر جدا شده و به شهرستان مستقلی مبدل شده است، این شهر از ده محله به نام‌های: سراج کلا، فقیه محله، بالامحله، کرد محله، باغبان محله، جوان محله، کلاگرمحله، تازه‌آباد، حیدرآباد و شهرک سپاه تشکیل شده است. در سال‌های اولیه با وجود تلاش مسوولین شهری، شهرستان جویبار به علت وابستگی به شهرستان قائم شهر پیشرفتی در زمینه‌ی مسائل شهری پیدا نکرد و توفیقی در جهت ارتقای کیفیت زندگی شهری شهروندان جویباری حاصل نشد، اما در سال‌های اخیر به دلیل تلاش مسئولان شهری و کسب تجربه‌ی لازم برای اداره‌ی شهر نتایج مثبتی در ابعاد اقتصادی، اجتماعی، کالبدی و حمل و نقل حاصل شد اما این تلاش‌ها برای تبدیل شدن این شهر به شهری با استانداردهای کیفیت زندگی شهری کافی نبوده و مسئولان با برنامه‌ریزی‌های اصولی می‌توانند این فاصله را جبران کنند و این شهر را محلی مناسب برای زندگی شهروندان مبدل کنند. از جمله مشکلات این شهر هماهنگ نبودن سازمان‌های مرتبط در زمینه‌ی شهری، نداشتن بودجه‌ی کافی برای بهبود خدمات به شهروندان، بومی نبودن مسئولان شهری و... است که این امور بر کیفیت زندگی ساکنان این شهر تأثیر گذاشته اما بر همه‌ی محلات شهری تأثیر یکسانی نداشته است برای مثال برخی از محلات از نظر بعد اقتصادی، برخی بعد اجتماعی و برخی بعد کالبدی رشد یافته‌اند. در این پژوهش سعی شده است محلات شهر جویبار از نظر مفهوم کیفیت زندگی در سه بعد اقتصادی، اجتماعی و کالبدی متناسب با شاخص‌های مربوط مورد بررسی و مقایسه قرار گیرند و به سوال و فرضیه مطرح شده در این پژوهش پاسخ داده شود. در راستای اهداف این تحقیق سؤال زیر مطرح شده است.

– آیا بین محلات مختلف به لحاظ شاخص‌های مورد نظر عدم تعادل دیده می‌شود؟

در کل هدف از این تحقیق به ترتیب موارد زیر است:

۱. تعیین میزان کیفیت زندگی از لحاظ ابعاد اجتماعی، اقتصادی، کالبدی در سطح محلات شهر.
۲. مقایسه، رتبه بندی و مشخص کردن محلات مساله دار از نظر ابعاد و شاخص‌های مذکور.
۳. تدوین راهکارهای مناسب در زمینه‌ی برنامه‌ریزی و مدیریت شهری برای حل معضلات محلات.

این پژوهش زمینه‌ای را فراهم می‌آورد تا محلات شهر جویبار از لحاظ ابعاد و شاخص‌های مختلف کیفیت زندگی مورد مقایسه و تحلیل قرار گیرند و همچنین نتایج این پژوهش زمینه‌ای را فراهم می‌آورد تا ضعف‌ها و قوت‌های محلات از نظر این شاخص‌ها برای محقق مشخص شود تا با در نظر گرفتن این ضعف‌ها و قوت‌ها و با ارائه پیشنهادها، زمینه‌ای فراهم شود محلات ضعیف تقویت و محلات برخوردار ارتقاء یابند.

۲. مروری بر ادبیات تحقیق

۲-۱. نظریه‌ها و دیدگاه‌ها

بسیاری از محققان بر این اعتقادند که کیفیت زندگی تا حد زیادی با جنبه‌هایی از زندگی شخصی مانند: آرزوها، انتظارات و شادکامی، رضایت و ... تعیین می‌شود. افزون بر این، تحقیقات بی‌شماری بر مقوله‌ی رضایت به عنوان مفیدترین شاخص سنجش کیفیت زندگی ذهنی تأکید می‌شود (Schneider, 1976: 300). اندروز و ویتی (۱۹۷۶) سطح رضایت از زندگی خانوادگی، شغل و درآمد در کنار احساس کارآمدی شخصی، رضایت از عملکرد دولت در کل، رضایت از خدمات موجود را از جمله عوامل مؤثر بر رضایت از زندگی در کل و در نتیجه کیفیت زندگی قلمداد کردند. در مقابل شاخص‌های ذهنی، عده‌ای از صاحب‌نظران شاخص‌های عینی را برای سنجش کیفیت زندگی مورد توجه خود قرار می‌دهند. برای مثال آشنایدر در مطالعه‌ی خود حدود شش دسته متغیرهای مختلف در این زمینه را نام برده و معتقد است این متغیرها برای سنجش کیفیت زندگی عینی مورد توافق اکثر صاحب‌نظران هستند. متغیرهای مورد نظر وی عبارتند از: ۱. درآمد، ثروت و شغل ۲. محیط زیست ۳. سلامتی (جسمی و روحی) ۴. آموزش ۵. بی‌سازمانی اجتماعی (جنایت، الکلیسم، اعتیاد و ...) ۶. از خود بیگانگی و مشارکت سیاسی (همان، ۳۰۰).

براون (۱۹۹۳) بحث می‌کند که مهم‌ترین عوامل مؤثر بر رضایت فرد از زندگی در اجتماع عوامل اقتصادی هستند. به اعتقاد وی، شهروندان یک جامعه را می‌بایست در درجه‌ی اول به عنوان "مصرف کننده" در یک زمینه‌ی اجتماعی-اقتصادی بزرگ‌تر در درجه‌ی دوم در یک محله‌ی خاص در نظر گرفت. بنابراین، در تحلیل وی، احساس رضایت بالا از زندگی با سطح بالایی از زندگی همراه است که بر، داشتن یک درآمد کافی که خرید کالاها و خدمات را میسر سازد مبتنی است. او فرض می‌کند که شغل ایده‌آل و درآمد کافی عوامل کلیدی هستند در تعیین رضایت از زندگی. چهار متغیر رفتار اقتصادی که در تحلیل او وارد شده‌اند عبارتند از: اشتغال اولیه، رضایت از شغل، رضایت از درآمد، خرید از خارج اجتماع در مقابل خرید از داخل آن، در کنار متغیرهای فوق، طول مدت اقامت، سن، مالکیت خانه، شدت آشنایی‌ها و عضویت در سازمان‌های محلی نیز در مدل وی، از جمله عوامل تأثیر گذار بر سطح رضایت از زندگی است (براون؛ فیکینز و همکاران، ۲۰۰۰). باند و کرنر (۲۰۰۴) بیان می‌کنند، تعریف کیفیت زندگی باید جامع و شامل عوامل و جنبه‌های مختلف از جمله عوامل فیزیکی و ساختمانی، جسمانی، اقتصادی، اجتماعی و هم چنین برداشت‌ها و تجربیات ذهنی افراد از مفهوم کیفیت زندگی باشد (باند و کرنر، ۲۰۰۴؛ در قاسم‌زاده: ۱۳۸۴).

واژه‌ی کیفیت زندگی سرچشمه روشنی ندارد، کیفیت زندگی اگر چه جذابیت و معنی عام دارد، یک تعریف پذیرفته عام ندارد. به هر حال در بیان کلی کیفیت زندگی به مؤلفه (های) کامیابی یا رضایت‌مندی بیشتر یا کمتر در زندگی مردم مربوط می‌شود (Dissart, 2000:15). همان‌طور که اشاره شد کیفیت زندگی مفهومی عام می‌باشد و در موارد مختلف صدق می‌کند و یکی از مواردی که در آن به این امر توجه می‌شود، شهر است. فرانک سیف‌الدینی کیفیت زندگی شهری را به این صورت تعریف می‌کند: کیفیت زندگی شهری دربرگیرنده‌ی ابعادی روانی است که شاخص‌هایی همچون رضایت، شادمانی، امنیت را دربر می‌گیرد. در برخی موارد، رضایت اجتماعی نیز نامیده می‌شود. همچنین ابعادی محیطی که در بر گیرنده‌ی سنجه‌هایی همچون: مسکن، دسترسی به خدمات و امنیت محیطی است. جنبه‌های دیگر در بر گیرنده‌ی توجه به فرصت‌های اجتماعی، امیدهای اشتغال، ثروت و اوقات فراغت است (سیف‌الدینی، ۱۳۸۸: ۸۹). بدین ترتیب جوهره‌ی

اصلی کیفیت زندگی شهری تأمین هم‌زمان نیازهای مادی و معنوی انسان است (پورجعفر و دیگران، ۱۳۸۴: ۹). اما توجه به تعاریف بالا روشن می‌سازد که تعریف یکپارچه و هماهنگی برای این مفهوم وجود ندارد و اندیشمندان هر رشته با توجه به دریافت و تفکر خود این مفهوم را تعریف می‌کنند. اغلب محققان در این زمینه توافق دارند که کیفیت زندگی، حقایق مثبت و منفی زندگی را در کنار یکدیگر در نظر می‌گیرد و چند بعد دارد. از طرفی آن را یک مفهوم ذهنی (objective) و پویا (dynamic) قلمداد می‌نماید. ذهنی به این معنا که حتماً باید توسط خود شخص، براساس نظر او و نه فرد جایگزین تعیین گردد و پویا یعنی در طی زمان تغییر خواهد کرد و لذا ضروری است در دوره‌ای از زمان اندازه‌گیری گردد (Commins, 2005). از بین تعاریفی که در مورد کیفیت زندگی ارائه شده است تعریفی که متغیرها و شاخص‌های این مقاله براساس آن پایه‌گذاری شده است تعریفی است که خانم فرانک سیف‌الدینی از کیفیت زندگی ارائه داده است.

۲-۲. ابعاد و شاخص‌های کیفیت زندگی

طبق نظر شالوک، ابعاد کیفیت زندگی به مجموعه‌ای از عوامل ارجاع دارد که احساس بهزیستی شخصی را به وجود می‌آورند (شالوک، ۲۰۰۴: ۲۰۵). اغلب دانشمندان توافق دارند که مفهوم کیفیت زندگی همواره ۵ بعد زیر را در بر می‌گیرد:

۱. فیزیکی (physical): مفاهیمی مانند قدرت، انرژی، توانایی، انجام فعالیت‌های روزمره و مراقبت از خود از این دسته هستند.

۲. روانی (psychological): اضطراب، افسردگی و ترس از این زمره‌اند.

۳. اجتماعی (social): در مورد رابطه فرد با خانواده، دوستان و همکاران و در نهایت جامعه است.

۴. روحی (spiritual): درک فرد از زندگی و هدف و معنای زندگی را در بر می‌گیرد.

۵. علایم مربوط به بیماری یا تاثیرات مربوط به درمان: در این راستا مواردی مانند: درد، تهوع، استفراغ را می‌توان نام برد (کینگ و هیندس، ۲۰۰۳). به اعتقاد برخی از محققان تعداد ابعاد مورد بررسی کیفیت زندگی خیلی مهم نیست، بلکه آنچه اهمیت حیاتی دارد توجه به این مطلب است که هر مدل پیشنهادی برای سنجش کیفیت زندگی، باید بتواند نیاز به داشتن یک چارچوب چند بعدی را تشخیص دهد و به این که چیزهایی برای مردم در تعیین کیفیت زندگی شان مهم است توجه کند و شاخص‌های اساسی هر بعد را در کنار سایر ابعاد در کل مفهوم کاملی از کیفیت زندگی بداند (خوراسگانی و کیانپور، ۱۳۸۶: ۷۵). کیفیت زندگی شهری معمولاً توسط شاخص‌های ذهنی و با استفاده از پیمایش‌هایی برای جمع‌آوری ادراکات ذهنی و میزان رضایت شهروندان از زندگی شهری ارزیابی می‌شود و هم توسط شاخص‌های عینی و با استفاده از داده‌های ثانویه و وزن دهی به هر شاخص در محیط شهری (مک کریا و دیگران، ۲۰۰۴).

فوتو آن سیک^۱ بر مبنای کار وانگ و دی^۲ در کشور سنگاپور، ۱۴ شاخص ذهنی را برای ارزیابی کیفیت زندگی استخراج کرد: زندگی خانوادگی، تحصیل، ثروت، سلامت، زندگی اجتماعی، زندگی کاری، خود شکوفایی، ایمان و مذهب، فراغت، مسکن، خدمات عمومی، محیط زیست، رسانه و کالا و خدمات مصرفی (foo tuan seic, 2000: 32). دیوید اسمیت نیز برای بررسی کیفیت زندگی، رفاه و عدالت اجتماعی از شاخص‌های ذهنی و مقایسه‌ی عینی استفاده می‌کند. وی برای سنجش شاخص‌های ذهنی از پرسش‌نامه و برای ارزیابی شاخص‌های عینی از مشاهده و آمار استفاده می‌کند (جمال، ۱۳۸۱: ۱۶۰). توافقی عمومی در میان محققان کیفیت زندگی وجود دارد که از طریق یکپارچه کردن ابعاد عینی و ذهنی کیفیت زندگی امکان به دست آوردن تصویر کامل‌تر و مفیدتری از کیفیت زندگی در مقیاس‌های گوناگون مکانی و زمانی وجود دارد. بنابراین هر ارزیابی جامعی از کیفیت زندگی باید دربر گیرنده‌ی جنبه‌های عینی و ذهنی باشد (ستاری و منصوریان، ۱۳۸۸: ۸۷). با نگاهی اجمالی به این ابعاد و شاخص‌های ارائه شده معلوم می‌گردد که همه‌ی آن‌ها به نوعی

1. foo tuan seic
2. wang and Day

توجه به هر دو بعد عینی و ذهنی و تعیین شاخص‌های کیفیت زندگی براساس هر دو دسته شاخص را مورد توجه قرار می‌دهند، در این تحقیق نیز برای تعیین ابعاد و شاخص‌ها مجموعه‌ی این نظریات استفاده شده است. بهبود و ارتقای کیفیت زندگی در شهرها نیازمند فراهم نمودن مجموعه‌ی امکانات و منابعی است که بخش عمده‌ای از نیازهای شهروندان را فراهم می‌کند. مرتفع نمودن این نیازها لازمه‌ی تداوم رضایت شهروندان و افزایش جاذبه‌ی زندگی شهری است (موسوی، بی تا: ۴۱). در ایران با توجه به شهرنشینی شتابانی که صورت گرفته است شهرها بدون توجه به مؤلفه‌های مختلف کیفیت زندگی فقط از لحاظ کمی رشد یافته‌اند که این امر خود علت ایجاد بسیاری از مشکلات شهری را فراهم نموده است. از این رو برای ارتقای کیفیت زندگی در سطح محلات شهری باید سعی شود با بررسی کیفیت زندگی از لحاظ ابعاد مختلف زمینه‌ای فراهم شود تا نقاط بدون کیفیت نیز پیشرفت کنند.

به طور کلی، مفهوم و واژه محله می‌تواند از ابعاد مختلف اجتماعی، روانشناسی، ذهنی، ادراکی، معماری (کالبدی) و سیاسی تعریف شود. هر یک از ابعاد مختلف، تعریف خاص خود از محله را ارائه می‌دهند (عزیزی، ۱۳۸۵: ۳۶). گافرون و دیگران، محله شهری را این طور تعریف نموده‌اند: محله شهری به عنوان بخشی از شهر تعریف می‌شود که دارای لبه‌های کارکردی یا فضایی هویت‌مند و ترکیب عملکردهای کوچک مقیاس باشد. یک محله شهری معمولاً متشکل از، بیش از یک واحد همسایگی است. لینیچ محله را در قالب عناصر پنج گانه راه، گره، نشانه، محله و لبه دیده و از محله تعریف مشخصی را ارائه می‌کند. به اعتقاد وی، محله منطقه وسیعی است که به دلیل برخورداری از برخی خصوصیات مشترک و خاص قابل شناسایی است، به گونه‌ای که فرد به طور ذهنی ورود به آن را حس می‌کند (چپمن، ۱۳۸۴: ۱۹۰). محمد رضا پورمحمدی محله را ترکیب دو تا سه واحد همسایگی می‌داند (پورمحمدی، ۱۳۸۷: ۳۲). حبیبی بیان می‌کند که سازمان و استخوان‌بندی محله می‌تواند یکی از محورهای کلیدی در تعریف محله باشند. وجود و تداوم محور اصلی محله و وحدت شکلی آن را باید چارچوب و استخوان‌بندی اصلی محله دانست (حبیبی، ۱۳۸۲).

۳. روش شناسی تحقیق

این تحقیق از جمله تحقیقات تحلیلی- توصیفی می‌باشد که علاوه بر توصیف موضوع، تحلیل داده‌های تحقیق با استفاده از روش‌های متداول تحلیل آماری انجام می‌شود. در این تحقیق برای دسته بندی محلات از نظر هر کدام از سه بعد از روش استاندارد کردن و همچنین برای دسته بندی کلی محلات شهری جویبار از لحاظ ابعاد مختلف کیفیت زندگی از روش تاپسیس (TOPSIS) بهره گرفته شده است. جامعه‌ی آماری این تحقیق شهر جویبار است که با روش نمونه گیری کوکران تعداد نمونه‌ی مورد بررسی ۲۵۰ نفر به دست آمده است، با توجه به وجود ده محله در این تحقیق سهم هر کدام از محلات ۲۵ پرسش‌نامه است. واحد تحلیل در این پژوهش، شهر می‌باشد. قسمتی از روش جمع آوری اطلاعات به روش میدانی و با استفاده از پرسش‌نامه انجام شده است و قسمتی دیگر از اطلاعات مورد نیاز تحقیق، کتابخانه‌ای و پیمایشی می‌باشد.

تبیین تکنیک Topsis در اولویت‌بندی مناطق شهر جویبار

به طور اجمال در روش تاپسیس، ماتریس $m \times n$ تصمیم گیری که دارای m گزینه و n معیار و سنجش می‌باشد مورد ارزیابی قرار می‌گیرد. در این الگوریتم فرض می‌شود هر شاخص و معیار در ماتریس دارای مطلوبیت افزایشی یا کاهش‌یکنواخت است. در این مدل جهت محاسبات ریاضی باید تمامی مقادیر نسبت داده شده به معیارها از نوع کمی بوده و در صورت کیفی بودن نسبت داده شده به معیارها، آن‌ها را همانند جدول زیر به مقادیر کمی تبدیل نمود.

جدول ۱. تبدیل معیارهای کیفی به پارامترهای کمی

معیار کیفی	خیلی نامطلوب	نامطلوب	متوسط	مطلوب	خیلی مطلوب
معادل کمی	۱	۳	۵	۷	۹

همان طوری که می‌دانیم معیارها و شاخص‌ها نسبت به یکدیگر دارای ارجحیت و اهمیت یکسانی نیستند که در این الگوریتم، این نقیصه به کمک جدول اوزان شاخص‌ها حل شده است.

قدم‌های حل مسائل توسط الگوریتم Topsis

– تهیه ماتریس نرمالیزه شده (ماتریس R)

به دلیل آنکه احتمال قوی وجود دارد که مقادیر کمی تعلق گرفته، معیارها و شاخص‌ها دارای یک واحد نباشند بایستی دامنه واحد آن‌ها را از بین برده و این مقادیر کمی را به ارقامی بدون بعد تبدیل نمود. به همین جهت تمامی مقادیر تعلق گرفته به درایه ماتریس اولویت‌بندی، بایستی بر اساس فرمول زیر به مقادیر بدون بعد تبدیل شود.

$$r_{ij} = \frac{a_{ij}}{\sqrt{\sum_{k=1}^m a_{kj}^2}}$$

$$A_{ij} = \begin{bmatrix} a_{11} & a_{12} & \dots & a_{1n} \\ a_{21} & a_{22} & \dots & a_{2n} \\ \vdots & \vdots & \vdots & \vdots \\ a_{m1} & a_{m2} & \dots & a_{mn} \end{bmatrix} \quad R_{ij} = \begin{bmatrix} r_{11} & r_{12} & \dots & r_{1n} \\ r_{21} & r_{22} & \dots & r_{2n} \\ \vdots & \vdots & \vdots & \vdots \\ r_{m1} & r_{m2} & \dots & r_{mn} \end{bmatrix}$$

$$I = \{1, \dots, m\}$$

$$J = \{1, \dots, n\}$$

ماتریس نرمالیزه شده حاصل از این فرآیند را با حرف R نشان می‌دهند.

– تهیه ماتریس نرمالیزه و وزن دهی شده (ماتریس V)

به منظور وزن دهی با تکنیک آنتروپی شانون باید مراحل زیر به ترتیب اجرا گردد.

۱. تشکیل ماتریس تصمیم‌گیری؛ ۲. کمی کردن ماتریس تصمیم‌گیری؛ ۳. بی‌مقیاس‌سازی ماتریس تصمیم‌گیری؛

درایه‌های ماتریس تصمیم‌گیری به کمک رابطه $r_{ij} = \frac{a_{ij}}{\sqrt{\sum_{k=1}^m a_{kj}^2}}$ بی‌مقیاس می‌گردد.

– محاسبه آنتروپی هریک از شاخص‌ها

$$E_j = -K \sum_{i=1}^m [r_{ij} \ln_{ij}(r_{ij})] \rightarrow K = \frac{1}{\ln(m)}$$

آنتروپی هریک از شاخص‌ها مقداری بین یک و صفر است. جهت هم‌ارزش کردن مقادیر درایه‌های ماتریس R، مجموعه اوزان پارامترهای w_j را به صورت نظیر به نظیر در ستون‌های این ماتریس ضرب می‌کنیم. ماتریس بدست آمده از این فرآیند ماتریس نرمالیزه و وزن‌دهی شده می‌باشد که آن را با حرف V نشان می‌دهند.

$$W_j = \frac{E_{ij}}{\sum_{100}^n E_j}$$

مجموعه اوزان پارامترهای w_j دارای شرایط زیر می باشد: $\sum_{i=1}^n w_j = 1$

$$W = \{w_1, w_2, \dots, w_n\}$$

$$V_{11} = W_1 R_{11}, \dots, V_{mn} = W_n R_{mn}$$

$$V_{ij} = \begin{bmatrix} w_1 \Gamma_{11} & w_2 \Gamma_{12} & \dots & w_n \Gamma_{1n} \\ w_1 \Gamma_{21} & w_2 \Gamma_{22} & \dots & w_n \Gamma_{2n} \\ \vdots & \vdots & \vdots & \vdots \\ w_1 \Gamma_{m1} & w_2 \Gamma_{m2} & \dots & w_n \Gamma_{mn} \end{bmatrix}$$

تعیین برترین جوابها (برترین و ضعیف ترین محلات) در این مرحله جهت مشخص کردن برترین جوابها و هم چنین کم اولویت ترین جوابها به ترتیب دو پارامتر A^+ و A^- استفاده می کنیم. نحوه بدست آوردن این پارامتر به شرح زیر می باشد.

$$A^+ = \{(\text{Max } V_{ij} | j \in j), (\text{Min } V_{ij} | j \in j)\}$$

$$A^+ = (V_1^+, V_2^+, \dots, V_n^+)$$

$$A^- = \{(\text{Min } V_{ij} | j \in j), (\text{Max } V_{ij} | j \in j)\}$$

$$A^- = (V_1^-, V_2^-, \dots, V_n^-)$$

- محاسبه فاصله معیارها:

در این مرحله فاصله هر گزینه با توجه به نوع آن با جواب برتر (ایده آل ترین و یا بدترین) با استفاده از روش فاصله اقلیدسی (n بعدی) به این شکل محاسبه می کنیم.

$$S_i \text{ Max} = \sqrt{(\sum_{j=1}^m (V_{ij} - V_j \text{ max})^2)} \quad ; I = \{1, \dots, m\}$$

$$S_i \text{ Min} = \sqrt{(\sum_{j=1}^m (V_{ij} - V_j \text{ min})^2)} \quad ; I = \{1, \dots, m\}$$

$S_i \text{ Max}$: فاصله گزینه (i) با برترین جواب می باشد.

$S_i \text{ Min}$: فاصله گزینه (i) با بدترین جواب می باشد.

- تعیین ضریبی که برابر است با فاصله گزینه حداقل (S_i^-) تقسیم بر مجموع فاصله حداقل (S_i^-) و فاصله گزینه (S_i^+) که آن را با (C_i^+) نشان داده، از رابطه زیر محاسبه می شود.

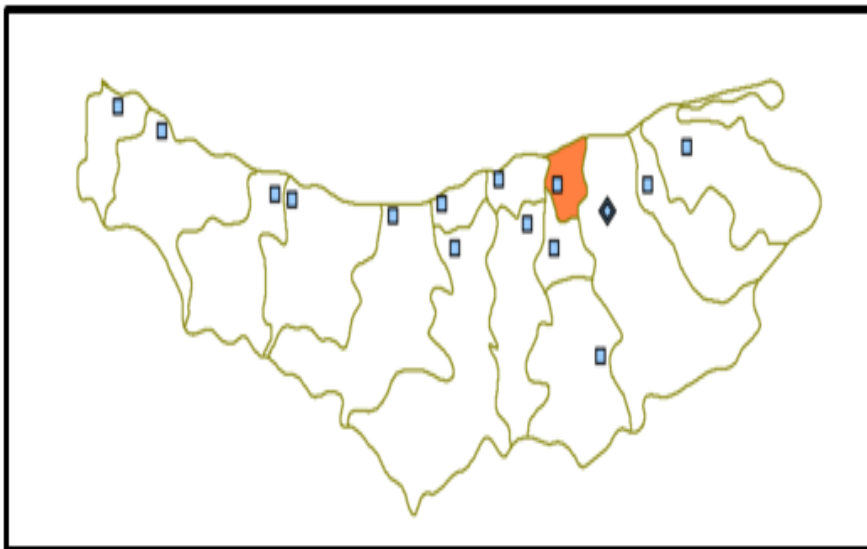
$$C_i^+ = \frac{S_i^-}{S_i^- + S_i^+}$$

رتبه بندی گزینه بر اساس میزان (C_i^+) فوق بین صفر و یک در نوسان است. (C_i^+) برابر با ۱ نشان دهنده بالاترین رتبه (C_i^+) برابر با صفر نیز نشان دهنده کمترین رتبه است.

۴. محدوده مورد مطالعه

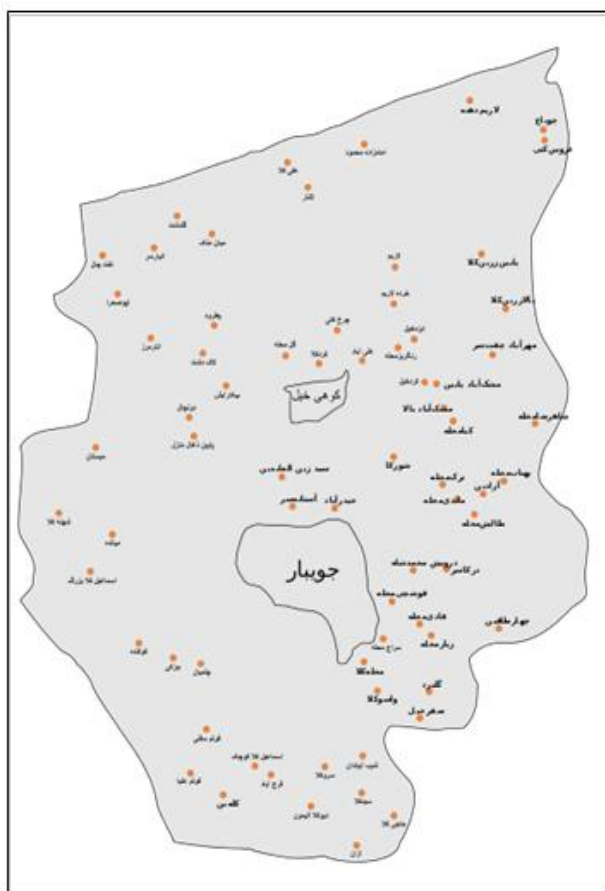
شهرستان جویبار با حدود سیصد کیلومتر مربع وسعت، بین دریای مازندران و شهرستان ساری، قائم شهر و بابلسر قرار دارد. جمعیت شهری آن طبق سرشماری نفوس و مسکن سال ۱۳۸۵ برابر ۲۸۹۲۴ نفر و جمعیت روستایی آن ۴۱۶۳۳ نفر می‌باشد. طبق تقسیمات کشوری سال ۱۳۸۵ این شهرستان دارای دو شهر جویبار و کوهی خیل، دوبخش گیل خواران و مرکزی، ۴ دهستان و حدود ۷۵ آبادی بوده است. این شهرستان به لحاظ موقعیت خاص جغرافیایی دارای اراضی پست جلگه‌ای و مجاورت با دریای مازندران و آب و هوای معتدل و مرطوب و دارا بودن اراضی مستعد و مردمان سخت کوش که از دیرباز در امر تولید محصولات زراعی و دامی مشغول بوده‌اند (روابط عمومی شهرداری و شورای اسلامی شهر جویبار، ۱۳۸۹: ۳۳).

محلات شهر با مفهوم سنتی و با تأکید اجتماعی آن عبارتند از: سراج کلا، فقیه محله، بالا محله، کرد محله، باغبان محله، کلاگر محله، تازه‌آباد، حیدرآباد و شهرک سپاه. شایان ذکر است حیدرآباد روستایی است که به شهر جویبار متصل شده است و شهرک سپاه اصولاً فاقد هویت محله‌ای است و از نقاط سکونتی است که به صورت منظم تفکیک شده و خارج از ضوابط قانونی ساخت و ساز شده است. گفتنی است که عموماً محلات شهر، دارای هسته اولیه روستایی بوده و به تدریج به هسته‌ی اولیه شهر متصل شده‌اند و مراکز نسبتاً قوی در سراج کلا و کلاگر محله قدمت و هویت این محلات را نشان می‌دهد. از نظر مراکز محله‌ای و الگوی شبکه، وضعیت محلات تا حدودی متفاوت می‌باشد. مراکز محله، کلاگر محله و سراج کلا از شکل قطبی-محوری پیروی می‌کند در حالیکه مرکز محلاتی نظیر: فقیه محله، تازه‌آباد و حیدرآباد محوری است، محلاتی نظیر بالا محله، باغبان محله دارای مرکزیت کوچک تا حدودی قطبی می‌باشد، برخی از محلات نظیر کرد محله و جوان محله و تاحدودی تازه‌آباد مراکز آن‌ها دارای حاشیه محلات و با مرکز شهر در هم تنیده است (سازمان مسکن و شهرسازی استان مازندران، ۱۳۸۲: ۱۳۹). شکل (۱) موقعیت شهرستان جویبار را در بین شهرستان‌های استان مازندران و شکل (۲) شهرستان جویبار را نشان می‌دهد.

شکل ۱. موقعیت شهرستان جویبار در استان مازندران

شکل ۲. پراکنده‌گی نقاط روستایی شهرستان جویبار

۵. یافته‌های تحقیق

۵-۱. رتبه بندی محلات شهری

در این پژوهش رتبه‌بندی محلات به دو صورت بوده است: ۱. رتبه بندی براساس هر کدام از سه بعد اجتماعی، اقتصادی، کالبدی ۲. رتبه‌بندی محلات ده گانه براساس جمیع ابعاد. که در این بخش این دو روش به صورت خلاصه توضیح داده می‌شود. در قسمت رتبه بندی محلات براساس هر کدام از سه بعد، از روش استاندارد کردن استفاده می‌شود، در آن با تقسیم کردن انحراف مقادیر صفت از میانگین به انحراف معیار، مقادیر اصلی استاندارد شده و متغیرها از مقیاس رها می‌شوند و با جمع جبری مقادیر استاندارد شده شاخص ترکیبی به دست می‌آید. برای تبدیل مقادیر شاخص به استاندارد از فرمول ذیل استفاده می‌شود.

$$\frac{(X_{ij} - \bar{X}_i)}{\sqrt{\frac{\sum (X_i - \bar{X})^2}{N}}}$$

در این معادله: (Z)، مقادیر استاندارد شده، (X_{ij})، مقدار متغیر i در منطقه j، ($\bar{X}$)، میانگین متغیر i، (N)، تعداد مناطق (کلانتری، ۱۳۸۰: ۱۲۶). به عنوان مثال رتبه بندی محلات شهر جویبار از نظر بعد اجتماعی در این قسمت آورده می‌شود.

جدول ۲. رفع اختلاف مقیاس و محاسبه‌ی شاخص ترکیبی برای شاخص‌های بعد اجتماعی
محلات شهر جویبار با استفاده از روش استاندارد کردن

نام محلات	سطح سواد	امنیت حرکت از مسیرهای سواره	امنیت حرکت از مسیرهای پیاده	معکوس دسترسی به دبستان	معکوس دسترسی به مراکز تجاری	معکوس دسترسی به فضای سبز	نظافت	کیفیت پیاده‌روها
فقیه محله	۳.۵۶	۷.۷۴	۱۱.۲	۰.۱۳۵	۲۳.۱	۵.۹	۱۲.۶۸	۲۴.۶۸
بالا محله	۳.۲۴	۸.۶	۱۰.۸۸	۰.۱۱۲	۳۱.۷۲	۶.۰۴	۱۵	۲۴.۱۲
کرد محله	۳.۲۸	۱۳.۸۴	۹.۰۸	۰.۱۲۳	۳۲.۵۴	۶.۱۶	۱۷.۲۴	۲۴.۴۸
جوان محله	۳.۲۲	۱۱.۵۲	۸.۴	۰.۱۱۵	۳۱.۱۲	۷.۹۲	۱۰.۴۸	۱۸.۱۲
شهرک سپاه	۲.۲	۱۳.۲	۷.۱۹	۰.۲۲۴	۳۴.۴	۸.۹	۸.۸	۱۲.۳
باغبان محله	۳.۳۶	۷.۶۴	۷.۹۲	۰.۱۱۲	۲۶.۴۸	۵.۲۴	۷.۲	۱۴.۹۲
کلاگر محله	۴.۰۸	۱۵.۰۴	۱۲.۳۶	۰.۱۱۲	۲۴.۴۹	۵.۵۳	۱۶.۹۲	۲۸.۰۸
تازه آباد	۲.۸	۸.۴	۸	۰.۱۱۱	۳۱.۷۵	۵.۶	۵.۲	۱۹.۹۴
حیدر آباد	۳.۰۸	۱۲.۰۶	۱۰.۰۸	۰.۱۱۶	۲۷.۸۸	۲.۸۷	۱۰.۴۴	۲۰.۴۲
سراج کلا	۳.۱۳	۱۰.۴۶	۹.۰۹	۰.۱۱۲	۳۰.۴	۴	۱۶.۵	۲۶.۸۶
Σ	۳۲.۰۵	۱۰۹.۴	۹۴.۱۶	۱.۲۷۲	۰.۳۴	۱.۸۸	۱۲۰.۴۶	۲۱۴
X^{-}	۳.۲۰۵	۱۰.۹۴	۹.۴۱۶	۰.۱۲۷	۰.۰۳۴	۰.۱۸۸	۱۲۰.۴۶	۲۱.۴۱
δ	۰.۴۶۱	۲.۶۱۹	۱.۶۱	۰.۰۱۳	۰.۰۰۷	۰.۰۶۳	۴.۰۶	۴.۹۱

ادامه جدول (۱)

نام محلات	سطح سواد	امنیت حرکت از مسیرهای سواره	امنیت حرکت از مسیرهای پیاده	معکوس دسترسی به دبستان	معکوس دسترسی به مراکز تجاری	معکوس دسترسی به فضای سبز	نظافت	کیفیت پیاده‌روها	شاخص ترکیبی	رتبه بندی
فقیه محله	۰.۷۷	-۱.۲۲	۱.۱	-۰.۲۴	۱.۲۸	-۰.۳	۰.۱۵	-۰.۷	۲.۷۴	۳
بالا محله	۰.۰۷۵	-۰.۸۹	-۰.۹	-۰.۴۵	-۰.۴۲	-۰.۳۶	۰.۷۲	-۰.۵۵	۰.۱۲۵	۵
کرد محله	۰.۱۶۲	۱.۱۴۵	-۰.۲۳	-۰.۱۲	-۰.۵۷	-۰.۴۱	۱.۲۸	-۰.۶۲	۰.۶۳۷	۴
جوان محله	۰.۲۴۹	۰.۲۲۱	-۰.۶۳	-۰.۳۶	-۰.۲۸	-۰.۹۸	-۰.۳۸	-۰.۶۷	-۲.۸۳	۷
شهرک سپاه	-۲.۱۸	۰.۸۶۲	-۱.۳۸	۲.۹۳	-۰.۷۱	-۱.۲	-۰.۷۹	-۱.۸۵	-۴.۳۱۸	۹
باغبان محله	۰.۳۳۶	-۱.۲۶	-۰.۹۲	-۰.۴۵	۰.۴۲	۰.۰۳	-۱.۱۹	-۱.۳۲	-۴.۳۵۴	۱۰
کلاگر محله	۱.۸۹	۱.۵۶۵	۱.۸۲	-۰.۴۵	۰.۸۵	-۰.۱۲	۱.۲	۱.۳۵	۸.۱۰۵	۱
تازه آباد	-۰.۸۷	-۰.۹۶	۰.۸۷	-۰.۴۸	-۰.۴۲	-۰.۱۵	-۱.۶۸	-۰.۲۹	-۳.۹۸	۸
حیدر آباد	۰.۰۳۲	۰.۷۷۱	۰.۴۱۲	-۰.۳۳	۰.۱۴	-۲.۵۳	-۰.۳۹	-۰.۲	-۲.۰۹۵	۶
سراج کلا	-۰.۱۶	-۰.۱۸	-۰.۲	-۰.۴۵	-۰.۲۸	۰.۹۸	۱.۰۹	۱.۱	۳.۸	۲

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۳

برای تبدیل شاخص‌های منفی (مثل دسترسی به دبستان، مراکز تجاری و فضای سبز) به شاخص‌های مثبت عدد یک را بر اعداد به دست آمده برای هر شاخص تقسیم می‌نماییم. همچنین برای رتبه‌بندی محلات از نظر همه ابعاد از روش تاپسیس استفاده شده است. یکی از مهم‌ترین اهداف برنامه‌ریزی، آینده‌نگری و ایجاد توسعه متعادل در مناطق مختلف جغرافیایی است لازمه‌ی این فرآیند، شناخت دقیق مناطق و استعدادهای بالقوه و بالفعل، همچنین ارزیابی و شناخت رابطه بین شاخص‌های اثر گذار در توسعه‌ی منطقه است. در این راستا برای رسیدن به این مرحله باید از روش‌ها و تکنیک‌های

مختلف یاری جست. یکی از مهم‌ترین این راهبردها، تکنیک‌های کمی است (محمدی، ۱۳۸۱: ۴۳). در تکنیک‌های ریاضی تکنیکی که می‌تواند برای مقایسه‌ی بین محلات شهری به کار رود تکنیک (topsis) است. در این بخش این روش به طور اجمال توضیح داده خواهد شد.

۲-۵. نگاهی به شاخص‌های کیفیت زندگی مورد بررسی

مقایسه‌ی کیفیت زندگی محلات مختلف شهر جویبار از سه بعد اجتماعی، اقتصادی و کالبدی و در قالب ۱۷ شاخص انجام شده است. که این شاخص‌ها با توجه به سه بعد اجتماعی، اقتصادی، کالبدی تعیین شده است. شاخص‌ها به شرح زیر هستند.

- X₁. سطح سواد؛
- X₂. امنیت حرکت از مسیرهای سواره؛
- X₃. امنیت حرکت از مسیرهای پیاده؛
- X₄. دسترسی به دبستان؛
- X₅. دسترسی به مراکز تجاری؛
- X₆. دسترسی به فضای سبز؛
- X₇. نوع اشتغال؛
- X₈. میزان درآمد؛
- X₉. مساحت مسکن؛
- X₁₀. قدرت خرید؛
- X₁₁. کیفیت مسکن؛
- X₁₂. حریمت؛
- X₁₃. تراکم نفر در اتاق؛
- X₁₄. نوع مصالح؛
- X₁₅. دسترسی به حیاط و فضای باز در مسکن؛
- X₁₆. نظافت؛
- X₁₇. کیفیت پیاده روها؛

۳-۵. مقایسه‌ی محلات شهر جویبار براساس سه بعد اجتماعی، اقتصادی، کالبدی

- بعد اجتماعی

این بعد در قالب ۸ شاخص که عبارتند از: سطح سواد، امنیت حرکت از مسیرهای سواره، امنیت حرکت از مسیرهای پیاده، نظافت محلات، کیفیت پیاده روها، دسترسی به دبستان، مراکز تجاری، فضای سبز، مورد بررسی قرار گرفته است. از هشت شاخص مورد بررسی، دسترسی به دبستان، مراکز تجاری و فضای سبز جزء شاخص‌های منفی محسوب می‌شود که طبق روشی که در قسمت فرآیند پژوهش توضیح داده شده است به شاخص مثبت تبدیل می‌شود.

جدول ۳. رتبه بندی نهایی محلات شهر جویبار بر اساس شاخص‌های بعد اجتماعی با استفاده از روش استاندارد سازی

محلته	کلاگر محلته	سراج کلا	فقیهه محلته	کرد محلته	بالا محلته	حیدر آباد	جوان محلته	تازه آباد	شهرک سپاه	باغبان محلته
رتبه	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰
کیفیت زندگی	بالا			متوسط			پایین			

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۳

کلاگر محله در بین محلات شهر جویبار از نظر بعد اجتماعی در رتبه اول قرار گرفته و محله‌ی سراج کلا در رتبه دوم قرار گرفته است و علت آن را می‌توان در بزرگ بودن و دارا بودن جمعیت بیشتر نسبت به محلات دیگر بیان نمود که این امر زمینه‌ی برخورداری این محلات از امکانات اجتماعی مناسب را فراهم نموده است. محلات شهرک سپاه و باغبان محله در رتبه‌ی نهم و دهم قرار گرفته‌اند. محله‌ی شهرک سپاه با توجه به این امر که با اینکه این شهرک ابتدا برای کارکنان سپاه در نظر گرفته شده بود اما به دلیل نبود امکانات کارمندان سپاهی در آن مستقر نشده‌اند و اکثر ساکنان آن را مهاجران روستاهای اطراف به خود اختصاص داده‌اند و همین امر زمینه‌ای را برای کم لطفی مسئولین شهری فراهم نموده است که وضعیت را تا این حد بد نموده که مردم این شهرک برای تأمین نیازهای اولیه‌ی خود به محلات مجاور و مرکز شهر مراجعه می‌کنند و به جز پارک سایر امکانات در فاصله‌ی دورتری نسبت به آن‌ها قرار گرفته‌اند و باغبان محله از لحاظ این بعد در وضعیت مشابه با شهرک سپاه قرار گرفته است.

- بعد اقتصادی

این بعد در سطح محله در قالب پنج شاخص که عبارتند از: نوع اشتغال، قدرت خرید، کیفیت مسکن مورد مطالعه قرار گرفته است. همه‌ی شاخص‌های مورد بررسی در این بعد جزء شاخص‌های مثبت می‌باشند و شاخص منفی در آن دیده نمی‌شود. روش رتبه بندی در این بعد هم مثل روشی است که در بعد اجتماعی مورد استفاده قرار گرفته است که توضیح آن در قسمت فرآیند پژوهش داده شده است و در این قسمت فقط جدول رتبه‌بندی نهایی آورده می‌شود.

جدول ۴. رتبه بندی نهایی محلات شهر جویبار براساس بعد اقتصادی با استفاده از روش استاندارد کردن

محلته	حیدر آباد	کرد محلته	شهرک سپاه	تازه آباد	سراج کلا	جوان محلته	کلاگر محلته	باغبان محلته	فقیهه محلته	بالا محلته
رتبه	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰
کیفیت زندگی	بالا			متوسط			پایین			

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۳

محلات حیدرآباد، کردمحله، شهرک سپاه از نظر بعد اقتصادی به ترتیب رتبه اول تا سوم را به خود اختصاص داده‌اند و محله‌ی بالا محله ضعیف‌ترین محله از نظر بعد اقتصادی است. با توجه به اینکه در فرضیات تحقیق، حدس زده شده بود که محله‌ی کلاگر محله از نظر این بعد در رتبه‌ی اول قرار می‌گیرد اما نتیجه‌ای که از تحقیقات میدانی به دست آمد خلاف این امر را مطرح نموده است، حیدرآباد با توجه به دارا بودن زمین‌های کشاورزی فراوان و مشغول بودن تعداد زیادی از افراد این محل در مشاغل دولتی و کردمحله با توجه به قرار گرفتن در مرکز شهر و ساکن بودن افراد متمول در این قسمت رتبه‌ی برتری نسبت به محلات شهری دیگر را به خود اختصاص داده‌اند. با این توضیحات فرضیه‌ی موجود در این تحقیق رد می‌شود اما باید به این نکته هم توجه داشت که مردم احساس خوشایندی در مقابل سؤال پرسش‌گران در مورد وضعیت مالی خود ندارند و نتیجه‌ی این قسمت از واقعیت فاصله بیشتری دارد.

- بعد کالبدی

بعد کالبدی در سطح محلات شهر جویبار در قالب سه شاخص مورد مطالعه قرار گرفته است که شامل شاخص‌های: محرمیت، تراکم نفر در اتاق، نوع مصالح، دسترسی به حیاط و فضای باز است. در بین شاخص‌های مورد بررسی، شاخص تراکم نفر در اتاق جزء شاخص منفی است که طبق روشی که در قسمت‌های قبل بیان شده به شاخص مثبت تبدیل می‌شود. تمام مراحل رتبه بندی این بعد در قسمت‌های قبل توضیح داده شده است و فقط جدول رتبه بندی نهایی آن در ذیل آورده شده است. محلات کلاگر محله، حیدرآباد و فقیه محله از نظر این بعد به ترتیب در رتبه‌ی اول تا سوم قرار گرفته‌اند به دلیل رعایت اصل محرمیت در استقرار ساختمان‌هایی که در مجاورت هم قرار می‌گیرند، اختصاص تعداد اتاق بیشتر به ازای هر نفر، استفاده از مصالح استاندارد و مقاوم، دسترسی به فضای باز بیشتر در مسکن آن‌ها اشاره نمود. محله‌ی شهرک سپاه، با اینکه اکثر ساختمان‌های آن نوساز هستند اما قرارگیری روبروی هم ساختمان‌های چند طبقه و همچنین مجاورت ساختمان‌های دوطبقه یا بیشتر در کنار مساکن همکف زمینه را برای رعایت نکردن اصل محرمیت فراهم نموده است و مجموعه‌ای از این دلایل زمینه را برای ایجاد ضعیف‌ترین وضعیت کیفیت زندگی از نظر بعد کالبدی را برای این محله به وجود آورده است.

جدول ۵. رتبه بندی نهایی محلات شهر جویبار براساس بعد کالبدی با استفاده از روش استاندارد سازی

محلات	کلاگر محله	حیدر آباد	فقیه محله	باغبان محله	جوان محله	کرد محله	سراج کلا	بالا محله	تازه آباد	شهرک سپاه
رتبه	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰
کیفیت زندگی	بالا			متوسط			پایین			

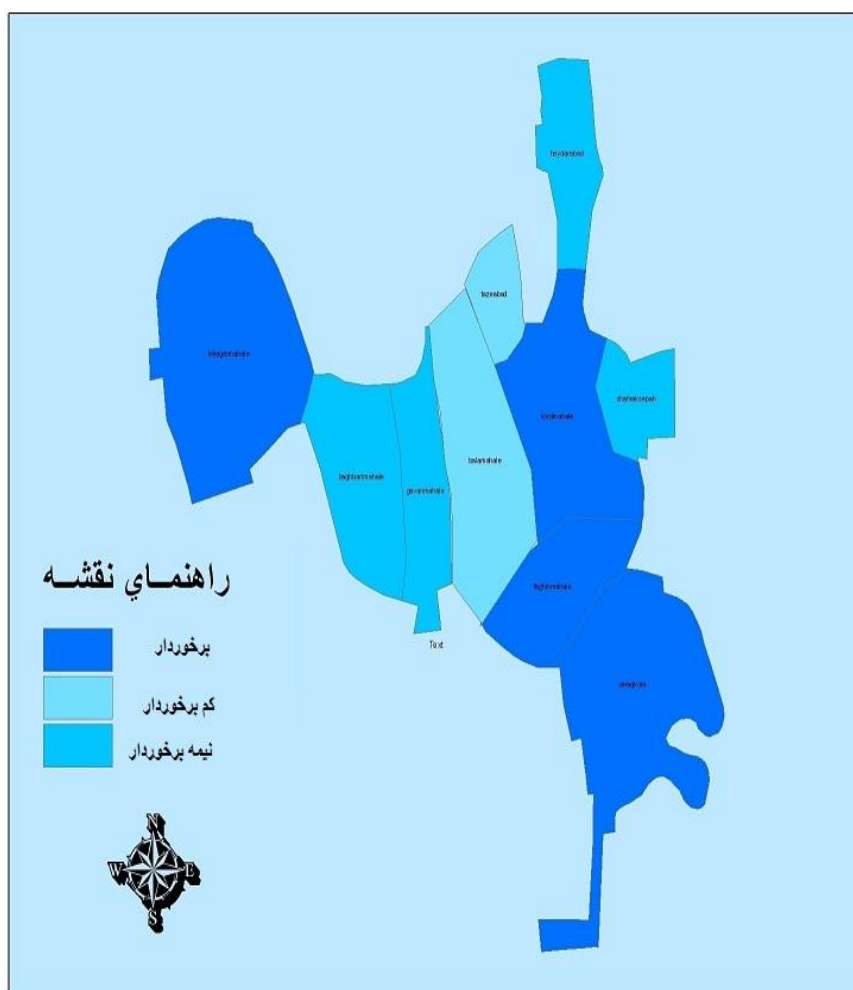
منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۳

برای رتبه بندی محلات این شهر از نظر جمیع شاخص‌ها از روش تاپسیس استفاده شده که توضیح آن در قسمت‌های قبل داده شده است. نتیجه‌ای که از این قسمت برداشت می‌شود این نکته است که محله‌ی کلاگر محله از نظر سه بعد و ۱۷ شاخص مورد بررسی در رتبه‌ی اول قرار گرفته است که این امر با فرضیه دوم تحقیق مطابقت ندارد و در تناقض است. تصور می‌شد که کرد محله با توجه به قرارگیری در مرکز شهر، برخورداری از امکانات شهری مختلف، وجود افراد متمول و... نسبت به محلات دیگر دارای برتری باشد اما نتایج این تحقیق خلاف این امر را ثابت کرده است. شکل (۳) رتبه بندی سطوح کیفیت زندگی در محلات شهر جویبار در شاخص‌های انتخابی را نشان می‌دهد.

جدول ۶. رتبه بندی سطوح کیفیت زندگی در محلات شهر جویبار در شاخص‌های انتخابی

ردیف	نام محلات	ضریب اولویت	میانگین ضریب اولویت	میزان کیفیت
۱	کلاگر محله	۰.۶۳۵	۰.۵۷	بالا (برخوردار)
	سراج کلا	۰.۵۶۱		
	کرد محله	۰.۵۵۴		
	فقیه محله	۰.۵۳۳		
۲	حیدرآباد	۰.۵۰۱	۰.۴۴	متوسط (نیمه برخوردار)
	جوان محله	۰.۴۵۲		
	باغبان محله	۰.۴۳۷		
	شهرک سپاه	۰.۳۹		
۳	بالا محله	۰.۳۶۸	۰.۳۶	پایین (کم برخوردار)
	تازه آباد	۰.۳۵۳		

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۳

شکل ۳. رتبه بندی سطوح کیفیت زندگی در محلات شهر جویبار در شاخص‌های انتخابی

۶. نتیجه گیری

امروزه یکی از ابعاد پیشرفت یک اجتماع شاخص‌های کیفیت زندگی است. این اصطلاح در برگرفته‌ی مهم‌ترین عواملی است که شرایط زندگی در جامعه و رفاه شخصی افراد را تعیین می‌کنند. طی دهه‌های اخیر کیفیت زندگی یکی از اساسی‌ترین نکات مورد توجه در علوم اجتماعی بوده است. برای بررسی کیفیت زندگی در سطح محلات شهر جویبار سه بعد اجتماعی، اقتصادی، کالبدی در قالب ۱۷ شاخص بررسی شده است. در این تحقیق برای مقایسه‌ی محلات از لحاظ سه بعد از روش استاندارد سازی استفاده شده است. در مقایسه‌ی محلات شهر جویبار با استفاده از روش استاندارد سازی از نظر بعد اجتماعی با استفاده از جمیع شاخص‌های بعد اجتماعی محلات کلاگر محله، سراج کلا، فقیه محله دارای بالاترین و محلات کرد محله، بالا محله، حیدرآباد و جوان محله دارای متوسط و محلات تازه آباد، شهرک سپاه، باغبان محله در ضعیف‌ترین سطح کیفیت زندگی قرار گرفته‌اند. محلات باغبان محله فقیه محله، بالا محله پایین‌ترین سطح کیفیت زندگی و تازه آباد، سراج کلا و جوان محله، کلاگر محله در سطح متوسط و محلات حیدرآباد، کرد محله، شهرک سپاه در بالاترین سطح کیفیت زندگی از لحاظ بعد اقتصادی قرار گرفته‌اند. شاخص ترکیبی برای محلات کلاگر محله، حیدرآباد و فقیه محله بیشترین عددنسبت به محلات دیگر و باغبان محله، جوان محله، کرد محله و سراج کلا، پایین‌ترین عددرا به خود اختصاص داده‌اند. با توجه به اطلاعات به دست آمده و همچنین محاسبات کمی که با استفاده از روش تاپسیس صورت گرفته نتایج زیر به دست آمده است: محلات با کیفیت پایین شامل بالا محله و تازه‌آباد با میانگین ضریب اولویت (۰.۳۶) که وضعیت کیفیت زندگی در این محلات در سطح نامطلوبی قرار گرفته است، تازه‌آباد با توجه به این نکته چند سالی است جزء محدوده‌ی شهر قرار گرفته است توجه چندانی برای بهبود وضعیت آن انجام نگرفته است، بالا محله نیز با اینکه در محدوده‌ی اصلی شهر قرار گرفته است اما کم‌توجهی شهرداری زمینه‌ی کم شدن کیفیت زندگی را در آن فراهم نموده است. محلات حیدرآباد، جوان محله، باغبان محله، شهرک سپاه با میانگین ضریب اولویت (۰.۴۴) در وضعیت متوسط قرار گرفته است که باید سعی شود با همکاری شهرداری و مردم تلاشی برای بهبود وضعیت کیفیت زندگی در آن صورت پذیرد. در این بررسی محلات کلاگر محله، سراج کلا، کرد محله، فقیه محله از بالاترین سطح کیفیت زندگی برخوردارند که میانگین ضریب اولویت آن‌ها (۰.۵۷) می‌باشد که باید سعی شود که با برنامه‌ریزی‌های درست و اصولی محلات با کیفیت پایین و متوسط ارتقاء یابند و محلات با کیفیت بالا هم‌چنان در این وضعیت باقی بمانند یا حتی ارتقاء یابند. با بررسی‌های انجام شده هر دو فرضیه موجود در تحقیق رد می‌شود چون با توجه به محاسبات انجام شده کلاگر محله از نظر بعد اقتصادی در بالاترین سطح قرار نگرفته و همچنین کرد محله از نظر جمیع شاخص‌ها در مرتبه‌ی اول قرار ندارد.

۷. منابع

۱. ابوالحسنی، فرحناز و ایزدی، ملیحه، ۱۳۸۹، کاربرد تکنیک تاپسیس در تحلیل و اولویت بندی توسعه‌ی پایدار مناطق شهری، جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی، شماره ۳۸، صص ۸۳-۱۰۰.
۲. پور جعفر، محمدرضا، تقوایی، علی اکبر و کوبی، افشین، ۱۳۸۴، برنامه‌ریزی کیفیت زندگی در مراکز شهری، تعاریف و شاخص‌ها، جستارهای شهرسازی، شماره ۱۲، صص ۶-۱۳.
۳. پورمحمدی، محمد رضا، ۱۳۸۷، برنامه‌ریزی کاربری اراضی شهری، سمت، تهران.
۴. چپ من، دیوید، ۱۳۸۴، آفرینش محلات و مکان‌ها در محیط انسان ساخت، ترجمه: شهر زاد فریادی و منوچهر طبیبیان، انتشارات دانشگاه تهران.
۵. حبیبی، سید محسن، ۱۳۸۲، چگونگی الگو پذیری و تجدید سازمان استخوان بندی محله، نشریه‌ی هنرهای زیبا، شماره ۱۳، صص ۳۲-۳۹.

۶. ربانی خوراسگانی، علی و کیانپور، مسعود، ۱۳۸۶، مدل پیشنهادی برای سنجش کیفیت زندگی: مطالعه‌ی موردی: شهر اصفهان، مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی، شماره ۱۵، صص ۶۷-۱۰۸.
۷. روابط عمومی شهرداری و شورای اسلامی شهر جویبار، ۱۳۸۹، **دستاورد جویبار**، کانون آگهی و تبلیغات نقش جهان.
۸. سازمان مسکن و شهرسازی استان مازندران، ۱۳۸۲، **طرح توسعه و عمران شهر جویبار**، جلد یک، وضع موجود و تجزیه و تحلیل و استنتاج از بررسیهای مهندسی مشاور بعد تکنیک.
۹. ستاری، محمد حسین و منصوریان، حسین، ۱۳۸۸، **توسعه و سنجش شاخص‌های کیفیت زندگی شهری (مطالعه‌ی موردی: شهر نورآباد، استان لرستان، مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، شماره ۲، صص ۸۷-۱۱۰).**
۱۰. سیف الدینی، فرانک، ۱۳۸۸، **فرهنگ واژگان برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای**، چاپ دوم، انتشارات دانشگاه شیراز.
۱۱. عزیزی، محمد مهدی، ۱۳۸۵، **محلله مسکونی پایدار: مطالعه‌ی موردی نارمک**، نشریه‌ی هنرهای زیبا، شماره ۲۷، صص ۳۵-۴۶.
۱۲. قاسم زاده، علی، ۱۳۸۴، **تأثیر مشاوره شغلی به شیوه‌ی نظریه‌ی سازگاری شغلی دیویس بر کیفیت زندگی کارکنان شهرداری اصفهان**، پایان نامه کارشناسی ارشد رشته‌ی مشاوره گرایش شغلی، دانشگاه اصفهان، گروه مشاوره.
۱۳. کلاتتری، خلیل، ۱۳۸۰، **برنامه‌ریزی و توسعه منطقه‌ای (تئوری‌ها و تکنیک‌ها)**، انتشارات خوشبین، تهران.
۱۴. گروسی، سعیده و نقوی، علی، ۱۳۸۷، **سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی در شهر کرمان**، فصلنامه رفاه اجتماعی سال هشتم، شماره ۳۰ و ۳۱، صص ۶۱-۸۲.
۱۵. محمدی، جمال، ۱۳۸۱، **تحلیلی بر مفاهیم کمی و نقش آن در برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای**، مجله‌ی فضای جغرافیایی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد اهر، سال دوم، شماره ۵، صص ۴۱-۶۲.
۱۶. موسوی، مینو، ۱۳۸۰، **محیط زیست و کیفیت زندگی شهری در نیورت**، فصلنامه شهرداری‌ها، دوره ۳، شماره ۲۷، صص ۴۳-۴۱.
17. Commins RA., 2005, **Moving From the quality of life concept to a theory**, Journal intellectual disability research, Vol 49, pp 699-709.
18. Dissart, J. Deller, S., 2000, **Quality of Life in the Planning Literature**, Journal of Planning Literature, Vol 15, pp 135-161.
19. Filkins, J. c. Allen, S. cordes, 2004, **Predicting Commuting Satisfaction Among Rural Residents: An Integral Model**, center for Rural Commuting Revitalization and Development, University of Nebraska- Lincoln, journal series no. 12451.
20. Tuan seic, F., 2000, **subjective assessment of urban quality of life in Singapore**, Habitat international, Vol 24, pp 31-49.
21. king CR, H., 2003, **Quality of life from Nursing and patient perspective**, Jones and Bartlett publishers. Massachusettes.
22. Mc crea, r., tung-kai, S., and Robert Stimson., 2004, **Midelling urban quality of life in south east Queensland by linking subjective and objective indicators**, 28th Australian and New Zealand regional Science Association International annual Conference, Wollongong, Nsw 28th September .
23. Schalock, R.L., 2003, **The Concept of Quality of Life: what we know and do not know**, Journal of Intellectual Disability Research, Vol 48(3), 203, P16.
24. Schneider, M., 1976, **The Quality of Life and Social Indicators Research**, Public Administration Review, Vol 36, (30:297-05).
25. Zebardast, E., 2009, **the housing domain of quality of life satisfaction in the Spontaneous settlements on the Tehran metropolitan fring**, Social Indicators Research, 90.